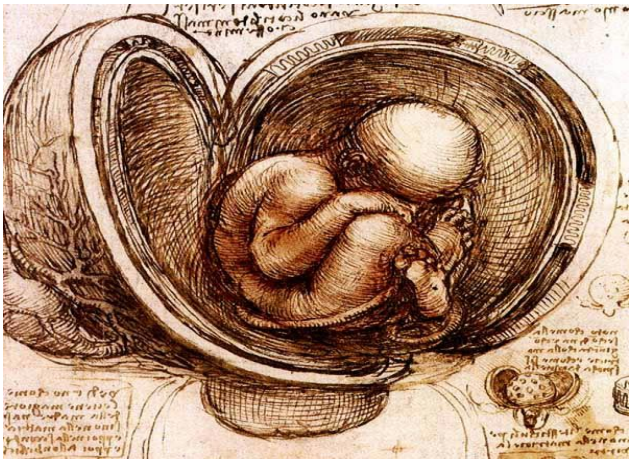
SU VE POLİTİKA

Derleyen ve Yazan: **Tuğrul VELİ** [1]

"Su ile dünyada her şey canlıdır"

Leonardo da Vinci



Giriş

Su olgusu, insanoğlunun ve onun tekamül sürecinin bütün evrelerinde olduğu gibi onun politik gelişiminde de hem tarihsel süreç içerisinde, hem de günümüz realitesinde "olmazsa olmaz" *(sine qua non)* yer tutan tabiat elementlerinden bir tanesidir. Bu çalışmada, insanlığın ve beşeriyetin tekamül sürecinde müstesna rolü bulunan Su'yun tarihsel süreç içerisindeki politik anlamı, onun siyasal süreç ve olaylarla karşılıklı etkileşimi, politik öğretide su faktörünün bugünkü anlamı değerlendirilmektedir.

[1] Araştırmacı-Yazar & Uluslararası Karadeniz ve Hazar Fonu Türkiye Temsilciliği Genel Sekreteri

Tarihsel Arka Planı ile Su Faktörü



Su, Antik devirden günümüze kadar medeniyetleri besledi. Eski Mısır'dan Gılgamış Destanı'na, Hamurabi Kanunları'ndan Fuzuli'nin beyitlerine, Kutadgu Bilig'den kutsal kitaplara kadar su, hayatımızın her haline dahil oldu. Medeniyetlerin, dinlerin, kültürlerin, imparatorlukların gelişiminde ve tekamülünde, kısacası beşeriyetin kendisini tanımasında en önemli unsurlardan biri olageldi.

Tarihsel sürece bakıldığında ilk medeniyetlerin su kıyısında oluştuğu ve geliştiği gözlenmektedir. Mısır, Çin, Yunan, Mezopotamya, Hindistan gibi medeniyetlerin su kıyısında, özellikle nehir ve deltalarda geliştiği bilinen bilimsel bir gerçektir. Tarihte medeniyetlerin ve imparatorlukların yükseliş ve çöküş sürecine baktığımızda suyun oynadığı rolü bir çok yerde görmekteyiz. Ne ilginçtir ki, bir çok durumda onları doğup büyüten de, tarihe gömen de su olmuştur.

Antik Çağ'ın en büyük medeniyetlerinden olan Mısır medeniyetinin başarı kazanması, Nil Vadisi'nde gelişmesinin de getirdiği koşullarla, önemli ölçüde suya bağlı olmuştur. Madenleri işletmek, tarımı geliştirmek, gemileri kullanarak ticaret yapmak, ülkeyi koruyacak savunma gücünü oluşturmak suyun başarılı yönetimini gerektiriyordu. Mısırlılar bunu başardılar ve dünyaya bir miras bıraktılar.

Mısır, Anadolu ve Ortadoğu, "medeniyetler beşiği" veya "bereketli hilâl" diye adlandırılırken, efsaneleri ve destanları da incelendiğinde, Nil, Fırat, Dicle ve diğer su kaynaklarının ve göllerin bölge insanı için yaşamın vazgeçilmezi olduğunu görmemek mümkün değil. Ayrıca bu bölgede yaşayan toplumların inanç sisteminden gündelik yaşamlarına her alanda, suyun büyük bir rol oynadığı bir hakikattir.

Ortadoğu için su tarih öncesi çağlardan bugüne önemini hiç yitirmedi. Mitosların baş konusu suya duyulan özlem, su ile gelen felaketler ve tarımdır. Örneğin; Mezopotamya tanrıları, tanrı krallar; ya bir ırmak üzerinde yelken açmış gitmekte ya da engin sularda ölümsüzlüğü aramakta, prensleri ise çifte öküz koşmuş tarla sürüp tahıl yetiştirmektedirler. Sümer mitolojisinde Tanrı Sin, Fırat üzerinde Gaffeh denilen bugünkü keleklere benzeyen yuvarlar bir kayıkla yol alır. Bir diğer destan da insanlar ve hayvanların birbirine zarar vermediği, hastalık ve yaşlılığın bilinmediği Dilmun ülkesi anlatılır. Dilmun'un tek eksiği içme suyudur. Su tanrısı Enki, Toprak Ana Ninhunsag'ın yalvarması neticesinde ülkeye su verir ve böylece Dilmun'da bitki yaşamı başlar.

Eski Mısır'da Nil nehrine tanrı nitelemesi ile tapıldığı biliniyor. Firavun Ak hen Aton'a ait bir ilahide birisi yeraltında yaratılıp Mısırlıları beslemek üzere yeryüzüne çıkartılan, diğeri de başka uluslara yağmur vermek için yaratılmış iki Nil nehri vardır. Hint mitolojisinde Varuna'ya yakarışta Varuna gökten su kabını açarak sularını yere ulaştırır, bereket saçar. Mısır piramitlerinde ölünün yanı başında bulunan "Ölü'nün Kitabı"nda tanrıya verilen hesapta "Çalmadım, adam öldürmedim, kimseyi aldatmadım..." gibi dizelerin yanı sıra "suları kirletmedim" sözü günümüzde çoğu kişinin iç rahatlığı ile söyleyemeyeceği bir söz olarak dikkati çekmektedir.

Yunanistan'ın ilk sakinlerine sıklıkla Pelasgi, yani *"deniz halkı"* denirdi. M.Ö. 3000'lerde yarımadanın bu sakinleri kuzeyden göçen işgalcilerin etkisi ile güneye kaçtılar. Birbiri ardı sıra gelen işgallerle güney kıyılarına ve Ege Adaları'na yayıldılar. Yunan medeniyetinin

kendini tanımlamasında ve gelişmesinde su-deniz, ada kültürünün önemli etkileri olmuştur. *"Deniz Halkları"* ibaresi yine, toparlanma süreci boyunca, hemen hemen tüm Akdeniz toplumlarındaki gibi yaşam sıkıntısı, açlık ve kıtlıktan bezmiş olan kitlelerce mevcut kralları tahttan indirmek amacıyla geniş çapta pek çok isyan ve girişimlerin yaşandığı, *"Akdeniz Savaşları"* olarak geçen dönemde zikredilmiştir. Bu dönemde Hitit Krallığı da "Deniz Halkları" adlandırılan, tamamı Akdeniz, Karadeniz ve Anadolu kıyılarından gelmiş olan toplumlarca işgal edilip kralı ülkeden sürülmüştür.

İslamiyet kutsal kitabı Kur'an'da birçok ayet sudan ve suyun yeryüzündeki önceliğinden söz etmektedir. Örnek verecek olursak Baraka Suresi 21 ve 22. ayetlerde "Rabbımız gökten su indirdi. Onunla size rızk olarak çeşitli ürünler çıkardı" ve Enam Suresi 6/99 "Size gökten su indiren de odur. Biz o suyla her şeyin bitkisin, ondan da bir yeşillik çıkardık. O yeşillikten birbiri üzerine binmiş daneler çıkardık" denmektedir.

İbrani mitosunda Filistin'e Yehova'nın özel armağanı olarak düzenli ilkbahar ve sonbahar yağmurları gönderilmiştir. Amerika-Aztek ve Mezopotamya-Babil mitoslarında görülen tanrının kanı ile yoğrulmuş balçıktan yaratılan insan için artık kan yerini tanrının nefesine ve suya bırakmıştır. Bölge insanı tek tanrılı dinlere geçtikten sonra ve günümüzde de su hala en yüksek değerdir.

Tarih boyunca yaşamak için hep bir su kenarı aramış olan insanoğlu, su uğrunda sayısız mücadeleler vermiştir. Suya dayalı çatışmaların tarihi 5 bin yıl gerilere (Sümerlere) kadar gidebilmektedir. Tarih boyunca su, askeri ve politik amaçlarla savaş silahı ya da askeri hedef olarak da kullanılmıştır. M.Ö. 7. yüzyılda Asur Kralı Asurbanipal Araplara karşı savaşırken, su kaynaklarını kontrol stratejisi izlemiş, Asurlu Sennacherib Babil'i cezalandırdığında bilinçli olarak şehrin su kanallarını yıkmıştır. Aynı Sennacherib, Babil'i yıkmak için Fırat üzerine büyük bir baraj kurdurmuş ve bu barajı yıktırarak Babil üzerine bırakmış ve şehri

yerle bir etmiştir. Bu eylem, tarihte ilke kez bir barajın savaş aracı olarak kullanılması olmuştur.

Günümüzden 4500 yıl önce, iki Sümer kent devleti olan Lagash ve Umma arasında, su paylaşımı konusunda çıkan savaş, suya verilen önemin en somut göstergelerinden biridir. Aynı şekilde tarihteki ilk ve en eski yazılı kanun olan, M.Ö. 1760 yılları civarında Mezopotamya'da yaratılan, çoğu zaman "ilk anayasa" olarak da adlandırılan, 282 maddelik Hammurabi Kanunları'nın *(Hammurabi's Code; The Code of Hammurabi)*[2] üç maddesi (53, 55, 56)[3], su ile ilgili olup, su kanallarının ve bentlerin kullanımına ilişkin kuralları ihtiva etmektedir. Bu da suyun tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanoğlunun hayatındaki önemine bir diğer örnektir.

Tarihi veriler açık şekilde göstermektedir ki, Avrasya eksenindeki bir ülkenin gerçek anlamda güçlü olması ancak ve ancak bu ekseni çevreleyen deniz ve su yollarında hakimiyet sağlaması ile mümkün olmuştur. Bizans Devleti'nin Roma İmparatorluğu'nun ihtişamına sahip olmaya yöneldiği, altın çağı olan 6. yüzyıldaki Justisyen dönemi her şeyden önce ünlü stratejiysen Belisarius'un Doğu Akdeniz üzerinde sağladığı deniz hakimiyeti üzerinde yükselmiştir. Kuzeyden gelen Rus baskısı karşısında 10. yüzyılda ortaya çıkan Bizans-Hazar yakınlaşması ve bu çerçevede oluşan Bizans-Rus-Hazar güç dengeleri de deniz ve su yolları havzalarının Avrasya stepleri, Karadeniz ve Anadolu yarımadası arasındaki stratejik ilişkisi açısından taşıdığı önemi ortaya koymaktadır.

---

[2] Arkeolog Jean Vincent Scheil'in 1901'de Susa, Elam'da (bugünkü Huzistan bölgesi) bulduğu ve Fransa'ya taşıdığı, yaklaşık iki metrelik silindirik bir taşın üzerine çivi yazısı ile yazılan stel, bu gün Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.

[3] *Madde 53:* Eğer bir adam, tarlasının kenar (su) bendinin kuvvetlendirilmesinde ihmal gösterip, bendi sağlamlaştırmazsa ve bendde delik açılırsa ve (ekim yapılacak) tarlayı su götürürse, bendinde delik açılan adam, zarar gören arpayı ödeyecektir;

Madde 55: Eğer bir adam, sulamak için bir kanal açarsa (ve onun bakımında) tembellik ederse (bu yüzden) yanındaki tarlayı su basarsa ona (komşusunun yetiştirdiği kadar) arpayı ödeyecektir;

Madde 56: Eğer bir adam, suyu açıp, yanınaki tarlanın işlerini su altında bırakırsa, her BUR (18 İKU'dür) için 10 GUR arpa ödeyecektir.

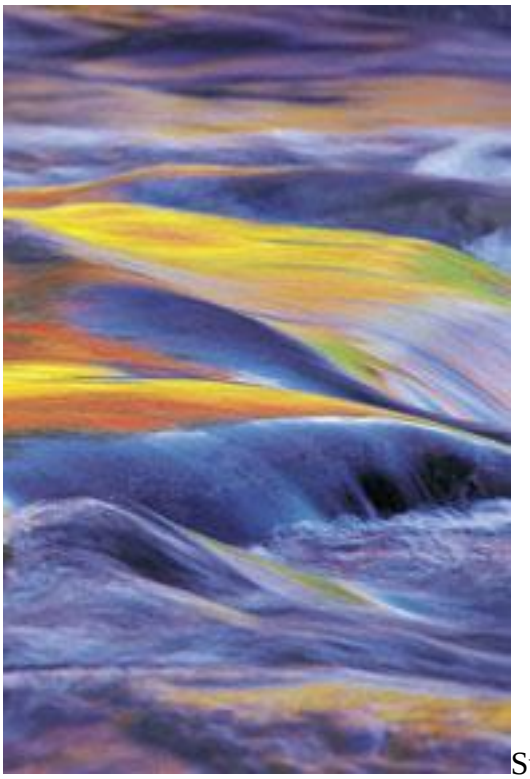
Osmanlı Devleti'ni Anadolu–Balkan eksenli bir bölge gücü olmaktan üç kıtaya hakim bir dünya devleti haline getiren faktörlerin başında Ege, Akdeniz ve Karadeniz üzerinde kurduğu hakimiyet ile Kızıl Deniz, Hint Okyanusu ve Hazar gibi çevre denizlere açılabilecek boyutta deniz gücüne ulaşması gelmektedir.

Sanayi Devrimi ile birlikte teknolojinin gelişimi sonucunda akarsuları istenilen yere yöneltme ve zamanı geldiğinde kullanmak için depolama olanakları artmıştır. Böylece, insanoğlunun en önemli su kaynağını oluşturan nehirler ülke sınırlarını tanımamaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına kadar akarsulardan faydalanma, ulaşım, balıkçılık ve küçük çaplı sulamalarla sınırlı kalmış ve devletler arasında seyrüsefer dışında, fazla bir sorun oluşturmamıştır. Akarsuların söz konusu dönem içinde sorun oluşturmama nedenleri arasında, yoğun tarımsal sulama ya da endüstriyel kullanımın yokluğunun yanı sıra, o dönemin politik yapısı en büyük etkendir.

Su üzerindeki egemenliği tanımlamanın imkansız olduğu söylenmektedir. Su öyle kapsamlı bir olgudur ki, bir faktör olarak yer aldığı olası tüm öğeleri tatmin edecek bir egemenlik formülünün geliştirilmesi mümkün değildir. Su, sahip olana güç kazandıran kritik bir kaynaktır. Aynı zamanda farklı halklar için pek çok uzak resim ve anlamı bir araya getiren bir maddedir. Su, antik çağlardan bu yana siyasi ve askeri bir mesele olduysa da nehirlerin doğal akşını önemli ölçüde değiştirecek, koruyacak veya saptıracak ve derin yeraltı suların hayati kaynaklarına erişmemizi sağlayacak araçları ancak 20 yy.dan itibaren geliştirmeye başladı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra doruk noktasına ulaşan bağımsızlık hareketleri neticesinde parçalanan imparatorluklar, gerilerinde birçok devlet bırakmışlardır. Daha önceleri tek bir yönetim altında idare edilen havzalarda, birçok ulusal devlet egemen hale gelmiş ve bu yeni ülkeler arasında sınıraşan veya sınır oluşturan akarsuların kullanımına ilişkin sorunlar çıkmasına neden olmuştur. Su kaynaklarının, tarihin çeşitli dönemlerinde savunma ve saldırı amaçlı kullanımı farklı biçimlerde devam ede gelmiştir.

Suyun Teorik Çerçevesi



Su ve politika bağlantısına zemin teşkil eden teorik altyapıyı, klasik uluslararası ilişkiler teorilerinden – realizm, globalizm, oyun teorisi, entegrasyon, çoktaraflılık, transnasyonalizm ve karşılıklı bağımlılık, liberalizm (liberal öğretinin özellikle uluslararası siyasi iktisat ve sanal su yaklaşımı[4] öğretisi) vd. esaslandırarak anlatmak mümkündür. Fakat konumuzun ana temasını teşkil eden su ve politikanın bağlılığını ve karşılıklı etkileşimini anlatacak başlıca teori jeopolitik teoridir.

Özetle ifade edilirse, devletlerin coğrafi özellikleriyle siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı olarak nitelendirebileceğimiz Jeopolitiğin mevcut teorileri ve yaklaşımlarına bakıldığında, bunları genel olarak iki başlık altında toplamak mümkündür: 1. Fiziki coğrafyaya dayalı teoriler (Kara Hakimiyet ve Kenar Kuşak Teorisi); 2. Kuvvete dayalı teoriler (Deniz Hakimiyet ve Hava Hakimiyet Teorisi).

[4] Sanal Su *(Virtual Water)* - bir diğer ifadeyle su ayak izi *(water footprint)*, bir ürünü üretmek için, üretimin tüm aşamalarında kullanılan tatlı su miktarını belirtir. Örneklendirirsek, içtiğimiz bir fincan kahve ile yaklaşık 1 fincan su tükettiğimiz düşünülür. Halbuki aslında 140 litre (sanal) su tüketilmiştir. Yani 140 litre kahvenin yetiştirilmesi, işlenmesi ve paketlenmesi için kullanılan su miktarı da hesaba katılır.

Jeopolitik kavramın isim babası sayılan İsveçli Rudolf Kjellen (1864-1922) jeopolitiği, içinde yaşadığı coğrafi bölgenin ve tarihî gelişmelerin etkisi altında değişen siyasal hayat şekli olan devletin, üzerinde yaşadığı yer ile ilişkisi olarak tanımlar. Bir başka deyişle jeopolitiği, devlet varlığının tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından araştırma ve değerlendirilmesi olarak ifade eder.

Jeopolitiğin temel taşlarından birini koyan İngiliz coğrafyacı ve siyaset adamı Sir Halford Mackinder (1861-1947), 1904 yılında yayınlanan "Tarihin Coğrafi Mihveri" *(The Geographical Pivot of History)* adlı çalışmasında okyanuslardan tecrit edilmiş, ulaşıma kapalı ve kara gücünün devamlı bir üssü olarak nitelediği 'Kalpgâh'ı (*Heartland*) jeopolitik kavramsallaştırma olarak ortaya koymuştur.

Mackinder, gücün ve dolayısıyla bu güce sahip devletlerin, kara ve deniz gücü (devletleri) olarak sınıflandırabileceğini ve tarihi süreç içerisinde kara ve deniz gücü dengelerinin değişebildiğini, fakat yeni uluslararası global sistem içerisinde dünya egemenliğini kara güçlerinin sağlayacağını savunmuştur. Yine Mackinder'e göre, bir devlet için coğrafya açısından en uygun yer 'merkez' bölgesidir. Mackinder, kara gücünün ortaya çıktığı merkezi ise Avrasya'nın iç bölgesi olarak görmüş ve "Kalpgah" adlandırmıştır. Mackinder teorisini zamanla geliştirerek şu şekilde sonuçlandırmıştır: "Doğu Avrupa'ya hakim olan merkez bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hakim olan, 'dünya adası'nı kontrol eder, 'dünya adası' na hakim olan dünyayı kontrol eder".

Jeopolitik alanında Mackinder'in fikirlerini geliştirerek jeopolitik alanda önemli gelişmeler sağlayan, Darwin'in *Doğal Seleksiyon* kavramından esinlenen ve Hitler'i etkilediği görülen[5] Alman düşünürü Karl E. Haushofer **(**1869-1946), bilimsel açıdan kara hakimiyetinin üstünlüğünü savunan jeopolitik kuramcılarından olmuştur. Haushofer kendi görüş konseptini, Ratzel'in, devleti canlı bir organizmaya benzeten ve insanı da bunun hareket verici unsuru

[5] Hitler'in "Kavgam" kitabında düşüncelerine atıfta bulunulduğu iddia edilen Haushofer, Almanya-Rusya-Japonya arasında bir blok kurulmasını gerekli görmüştür. Fakat Hitler'in bu bloğu diplomatik tekniklerle oluşturmak yerine, Rusya'ya karşı saldırıya geçmesinden sonra Hitler ve Haushofer'in görüşleri ayrılmıştır.

olarak öngören (devlet içi alan) görüşlerinden yararlanarak geliştirmiştir. "Kara gücü" ile "deniz gücü" arasındaki çıkar çatışmalarının jeopolitik teoriye uygun çözümlere ulaşmasını sağlayamamış olmakla birlikte, Alman jeopolitik ekolünün oluşumuna ve gelişimine tekan veren isimlerden olmuştur.

Hem kendi ekolünü, hem de diğer ekolleri önemli ölçüde etkilemiş olan Alman jeopolitiğinin 'lokomotifi' adlandırabileceğimiz Friedrich Ratzel (1844-1904), devletin coğrafi ve politik yapılarını biyolojik organizmalara benzeten fikirleriyle kendisinden sonra *"Hayat Alanı – Rebensraum"* adıyla gelişecek Alman jeopolitik ekolü'nün temelini atan isimlerden olmuştur. 1900 yılında yayınlanan "Halkların Büyüklüklerinin Kaynağı Olarak Deniz. Bir Siyâsî-Coğrafî Çalışma" *(Das Meer als Quelle der Voelkergroeße. Eine Politisch-Geographische Studie)* adlı eserinde düşünür, büyük devletin askeri-deniz gücünün rolüne vurgu yapmış, "Dünya Devleti" *(Weltmacht)* doktrini ile büyük devletlerin coğrafi yayılımı arasındaki ilişkiyi açıklamıştır.

Bir diğer teorisyen, Yale Üniversitesi'nden bilim adamı Nicholas J. Spykman (1893-1943), jeopolitiğin coğrafyaya bağlı unsurlarını bir kenara bırakarak, jeopolitiği, pratik amaçlar için ve özellikle ABD'nin güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak ele almış ve dış politikada stratejik şekillenme için ülkelerin göze alabileceği en etkili analitik araç olarak kullanmıştır. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine karşılık, Kenar Kuşak Teorisini ortaya atan Amerikalı bilim adamı, Mackinder'in teorisine önem atfetmekle beraber onu Kalpgâh'a yüklediği merkezi rol konusunda eleştirmiştir. Spykman, Mackinder'in kara ulaşımına çok önem vererek buna karşılık 'iç ve dış hilallerin'[6] gücünü ihmal ettiğini ve Kalpgâh'ın potansiyel gücünü abarttığını düşünerek, dünyanın en önemli jeopolitik bölgesini Mackinder'in "İç Hilal" *(Rimland)* olarak adlandırdığı bölge -Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya- olarak işaret etmiştir. Ona göre, deniz ve

[6]Avrupa ve Asya ülkelerinin oluşturduğu *İç Hilal*'e karşı, İngiltere'den başlayıp Avustralya, Japonya ve Amerika'nın oluşturduğu kuşak ise *Dış Hilal'*dir.

kara güçlerinin ortasında kalan bu bölge o denli önemlidir ki, burada oluşabilecek bir jeopolitik boşluk, Kalpgâh hâkimiyetinin kaybedilmesine neden olabilir. Spykman bu durumu, "merkez bölgesine değil, kim kenar kuşağa hükmederse Avrasya'ya hâkim olur; kim Avrasya'ya hâkim olursa dünyanın kaderini kontrol eder" şeklinde özetlemiştir.

Dünya hakimiyeti için deniz hakimiyetinin esasını savunan teori ise Amerikalı Amiral Thayer Mahan (1840-1914) tarafından geliştirilmiştir. Amiral Mahan'ın 1890 yılında yayınlanan "Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi, 1660 – 1783" *(The Influence of Sea Power upon History 1660 – 1783)* adlı çalışmasında[7], dünya hakimiyeti kurmada bütün tarih boyunca hakim rolü deniz gücünün oynadığını ortaya koyar. Mahan'a göre, ülkede refah ve emniyeti mümkün olan en üst seviyeye çıkarmak ve dünya siyasetinde söz sahibi olmak arzusunda olan her devlet için deniz hakimiyetini elde etmek esastır. Sahili bulunmayan devletler gücü ne olursa olsun, gerilemeye ve yıkılmaya mahkumdurlar. Çünkü Mahan'a göre kara, "baştanbaşa engel demektir, deniz ise açıklık ve kolaylık zeminidir". Bu açıklığı deniz kuvvetleriyle kontrolü altına almayı başaran ve güçlü bir deniz ticaret filosunu elinde bulunduran bir ülke dünyanın bütün zenginliklerinden istediği gibi faydalanabilir.

Mahan eserinde, daha çok Avrupa ile Atlas okyanusunun kuzey kısmının tarihi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Rusya'nın bulunduğu ve Asya merkezi durumundaki bölgeyi, 'merkezi ele geçirilemeyen bir geniş ve kesintisiz kütle' olarak değerlendirmiştir ve bu bölgede gücün kimin elinde olabileceğini tespit etmeye çalışmıştır. Fikirleriyle Barbaros Hayreddin Paşa'nın "denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur" stratejisini andıran Mahan'ın kitabının temel tezi, deniz gücü ile kara gücü arasındaki mücadelede, bir memleketin denizden kuşatılması ona

[7] Kitabın tanınmasını sağlayan *"Element of Sea Power" (Deniz Gücünün Unsurları)* başlıklı giriş bölümünde yazar, bir devletin denizgücü oluşunun hangi şartlardan etkileneceğini sıralamaktadır:
- Bir devletin denizle olan coğrafi ilişkisi, denize olan coğrafî konumu;
- Devlet toprağının okyanuslarla olan ilişkisinin, kıyı uzunluğunun ve korunaklı limanlarının derinliği ve sayısının fiziksel nitelikleri;
- Devlet toprağının genişlemesi ve genişleyen kısmının fizikî ve beşerî coğrafya ile olan ilişkisi;
- Nüfus;
- Millî karaktere sahip bir ticarete yönelik temayülün mevcudiyeti veya yokluğu;
- Despotik devletler (Portekiz, İspanya) ile demokratik devletler (İngiltere, ABD) arasındaki farkların gösterdiği gibi 'hükümetin karakteri'nin önemi.

karşı yenilmez bir kara ordusu çıkarmaktan daima daha etkili oluşu üzerine kurulmuştur. Mahan, İngiliz İmparatorluğu'nun yükselme dönemiyle İngiliz deniz gücünün gelişmesi arasındaki korelasyona dikkat çekerek, dünyanın başlıca deniz yollarının imparatorluğun denetiminde bulunmasının bu yükselişte en büyük rol oynadığını ifade etmiştir (hatırlanacağı üzere "güneşbatmayan imparatorluk" o dönemde Panama Kanalı dışında Dover, Cebelitarık, Süveyş Kanalı, Ümit Burnu ve Singapur'daki Malakka Boğazına da hükmetmekteydi). Mahan'a göre, denizlere egemen olan devlet, bütün dünyanın egemenliğine sahip olacaktır[8].

Fransız jeopolitik ekolünün banisi sayılan Paul Vidal de la Blache (1845-1918), "politik coğrafya" anlayışı üzerinde durmuş, ana tarihsel akışı medeniyetler sürecine – ülkeler, halklar, kültürler gibi sosyal hücrelerin tedrici tekamülü üzerinde analize tabi tutmuştur. Dünya devletinin kurulmasını, diğer bir çok jeopolitikçilerden farklı olarak savaş üzerine değil, barışçıl medeniyet sürecine bağlamıştır. 1903 "Tableau de la Géographie de la France" *(Fransa Coğrafyasının Tablosu)*, 1917 "La France de l'Est" *(Doğu Fransa)* vd. eserlerinde kara ve su güçlerinin karşılıklı yakınlaşması gerektiğini anlatmıştır. Çalışmalarında Alman karşıtlığı bulunan Fransız jeostratejistin düşüncelerinden daha sonra Avrupa'da birliğin tesisi çalışmalarında esinlenilmiştir.

Döneminin tanınmış bir diğer Alman siyaset bilimcisi, hukukçusu ve filozofu olan Carl Schmitt (1888-1985), eserlerinde jeopolitik faktörlerin medeniyetler ve siyasal tarih üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Siyasetin temelini "dost-düşman ilişkisi" olarak nitelendiren Schmitt, kara ve deniz, ardından Doğu ile Batı arasındaki gerginliği, kuru ile su arasındaki mücadeleyi anlatan eserlerinde, bir tarafta su gücünü temsil eden su aygırı, öte taraftan kuru gücünü temsil eden su canavarı *(leviathan)*[9] tasviriyle iki kutup arasındaki mücadeleyi felsefi bakışlarıyla anlatmıştır. Karadaki yaşamı ev, sudaki yaşamı ise gemide

[8] Bu doktrin literatürde N + MM + NB = SP (askeri filo + ticaret filosu + askeri deniz üssü = deniz hükümranlığı) şeklinde Mahan formülü olarak da geçmektedir.
[9] Tevrat ve İncil'de kötülüğü temsil eden canlı.

betimleyen düşünür, her iki kutbu karşı karşıya getiren mantalitenin statik ve dinamik yapısını, karakterik özelliklerini mercek altına almıştır.

Jeopolitik kuramlarına katkıda bulunan Saul Cohen'in "Bölünmüş Dünyada Coğrafya ve Siyaset" *(Geography and Politics in a World Divided)* adlı çalışması ise jeopolitikada yeni bir tez olarak *"Bölünmüş Kuşaklar"* modelini ortaya atması bakımından önemlidir. Teoride bölünmüş kuşaklar *(shatterbelts)* kavramı ile bir bölgede bulunan (Avrasya) büyük güçlere yakın alanların birleştirilmesi ile jeopolitik anlamda bir baskı alanının oluşturulduğu, jeostratejik konuma sahip bölgeler kastedilmiştir. Cohen'in jeopolitik modeli hiyerarşiktir. En üst bölümde iki jeostratejik alan vardır ki, bu - bölgeler, stratejik alan ve hareketliliğin arenasıdır. Cohen, jeopolitiğin klasik bakış açısı ile kara gücü ve deniz gücünden oluşan bu stratejik alanları birbirleri ile özdeşleştirir. Bu alanlar çok geniş ve askeri-stratejik konular da dahil olmak üzere her şeyi etkilemektedirler. Bu alanların aşağı bölgeleri jeopolitik bölgelerdir ki, bu bölgeler birbirlerine komşu ve politik, kültürel, askeri ve ekonomik etkileşim içerisindedirler.

Su ve karanın ilişki dinamiğine P. Savitsky, N. Trubetskoy, G. Vernadsky, A. Muller Van den Broek, E. Nikisch gibi teorisyenler de dünya siyasal literatürüne geçecek doğrudan ve dolaylı katkılarını sunmuşlardır.

Değişik periyodlarla gündeme gelen ve farklı bakış açılarını yansıtan bu teori ve konseptlerin su ve politika ilişkisini yansıtan bölümlerine bakıldığında, bunlar arasındaki determinist ve dualist ilişkiyi görmek mümkündür. Bu teoriler ışığında şu görüntü karşımıza çıkmaktadır: Bir tarafta ideokratik medeniyet, Avrasya, *'kalpgah' (Heartland), 'tellurokratia'* anlayışı – yani Kara Gücü; öte tarafta ticari medeniyet, Atlantik, *'iç hilal' (Rimland),* '*talassokratia'*

anlayışı – yani Deniz Gücü. Tarihin her kesitinde jeopolitiğin altın kuralı gibi bu rekabet ve mücadeleyi görmek mümkündür[10].

Aktif ya da pasif mücadele dönemlerinde olmasına bakılmaksızın, her iki tarafın birbirlerine karşı karar verme mekanizmalarında tehdit algısı bulunmuş, buna bağlı olarak eylemsel bazda da karşılıklı önlemler, hamleler yapılmıştır. Uzak yada yakın tarihin bir çok kesitinde -Moğol Akınlarından I. ve II. Dünya Savaşlarına, Türklerin Anadolu'ya çıkışından Soğuk Savaş dönemine (1946-1991) kadar - yaşanmış bir çok mücadelenin ana motiflerinden birini kara ve denizin (geniş anlamıyla suyun) mücadelesi oluşturmuştur. Kara gücü denizlere açılmaya ve deniz güçleri de kıyı savunmasını güçlü tutarak sular üzerindeki hakimiyetlerini kaptırmamaya, kıyıdan içlere doğru nüfuz alanlarını genişletmeye çalışmışlardır. Farklı coğrafyalardaki Çin Seddi, Bizans Surları, Derbent Kalesi bu tarihi derinliklerdeki algı ve refleksin birer sembolik örnekleridirler.

Bu iki gücün karakter ve niteliğine baktığımızda, ana stratejilerin yanı sıra başvurdukları taktik ve metotların farklılığını da görmek mümkündür. Kara güçleri daha çok askeri-otoriter yöntemleri benimserlerken (örneğin Roma, Sparta), deniz güçleri daha ziyade ticaret kültürü üzerinde köklenmişlerdir (örneğin Karfagen, Atina, Venedik, Genua). Biri baskın güç ve yönetimi esas alırken, diğeri ortak yaşantıyı, birlikteliği esas almıştır. Çengiz Han yönetimi ve "Akdeniz kültürü" bunun tipik birer örnekleridirler. Yani dualist yapı birinin ideokratik, diğerinin ise demokratik yönetim tarzında kendini göstermiştir[11]. Öte yandan, deniz güçleri aldıkları bölgelerde hızlı ve kısa dönemli bir kolonizasyon çalışması yürütürken, kara

[10] İnsanoğlunun kendisinin vücut ve sıvıdan oluşan biyolojik varlığı ve hücresel benzerliği ile yine kendisinin yönettiği ve hükmettiği bu alanlar – kara ve denizin coğrafi yapısı arasındaki benzerlik ilginç bir rastlantı olsa gerektir.

[11] Bu noktada tabii mutlak bir kategorizasyondan kaçınmak gerekir (özellikle günümüzün değişken yapılı şartlarını gözönüne aldığımızda). Bir deniz gücü kara, bir kara gücü de kesinlikle deniz gücü gibi davranamaz gibi kesin bir kanaate varılmamalıdır. ABD ve Japonya örnekleri buna bir örnektir. Kuzey Amerika'nın yerleşim ve çapına rağmen ABD jeopolitiği daha çok ada karakterlidir. Bunun aksine ada ülkesi olan Japonya jeopolitik mantalite olarak kıtasal özellikler arz etmektedir. Tarihte de bunun örnekleri vardır.

güçlerinin ele geçirdikleri yerleri 'kendilerinki' addederek, acele etmeksizin daha uzun dönemli ve maksimal bir sömürme yöntemini benimsedikleri görülmektedir[12].

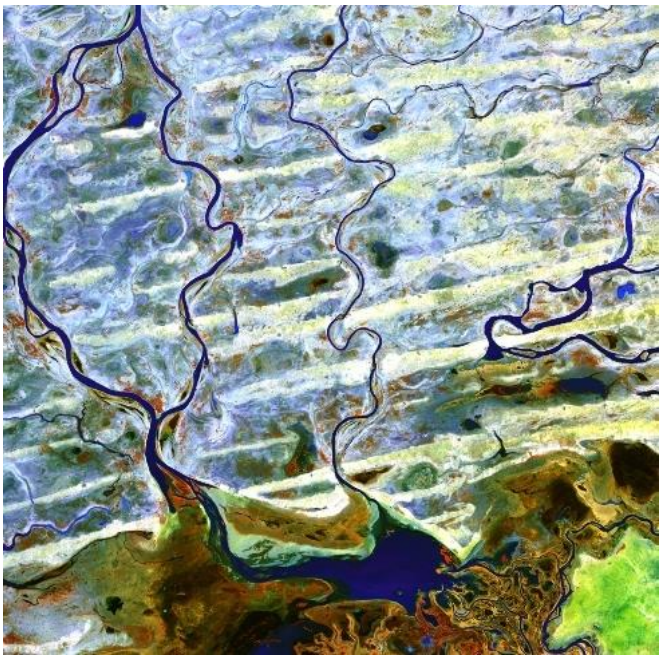
Su siyasetinin, bir devletin öncelikli *(a priori)* hedefleri arasına girebildiğini görmek için tarihte iki örneğe: jeostratejik olarak "kara hakimiyeti" stratejisine dayalı Türklerin Karadeniz, Marmara ve Boğazlara kavuştuktan sonra nasıl denizci devlet - deniz gücü olabildiğine; Dar anlamda sıcak denizlere inme politikasının (özellikle I. Petro'dan itibaren), geniş anlamda kara derinliği ile sıcak denizler arasında stratejik irtibat kurma hamlelerinin nasıl Rus imparatorluk stratejisinin ana rotalarından biri haline geldiğine bakmak yeterli olacaktır.

Değişen dünya dengeleri ve paradigmaları çerçevesinde su ve onun politik boyutuna yeni yaklaşımlar getirilmekte, farklı öneriler de sergilenmektedir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle, ideolojik etkenlerden çok ekonomik, kültürel ve ekolojik etkenlerin ön plana çıktığı, geleneksel kuramların sorgulanmaya başladığı ve eleştirel uluslararası kuramların daha yüksek sesle dillendirildiği görülmektedir. İnsan hakları yaklaşımı, Kuzey-Güney tezleri, çok kültürlülük, post-modernizm, feminizm ve ekolojik yaklaşım gibi yaklaşımlar eleştirel yaklaşımlar arasında sayılmakta, kuramlar arası bütüncül bir yaklaşım önerilmektedir.

Uluslararası İlişkiler Sisteminin Bir Unsuru Olarak Su ve Siyaset İlişkisi

21. yüzyılda su, ülkelerin ulusal güvenlik sorunu olarak görmeye başladıkları ve politikalarında ulusal varlıklarını sürdürme ölçeğinde önem verdikleri, hatta gerektiğinde uğruna silahlı çatışmayı dahi göze alabildikleri stratejik bir kaynak haline gelmiştir. Uluslararası jeopolitiğin coğrafi (statik) ve beşeri (dinamik) unsurları ve reelpolitik dengeler

[12] Burada her ikisinin materyal bakımdan doku benzerliği de önemli bir göstergedir. Suyun yumuşak, akıcı, dinamik yapısı ile karanın sert, sabit, statik, değişmeyen yapısı hem de onların karakteristik özellik ve felsefelerini de şekillendirmiş gibidir.



bakımından su özel bir anlam arz etmektedir. Stratejik bir enerji kaynağı olan petrolün yeri doğal gaz, nükleer enerji, güneş enerjisi, hidrojen enerjisi gibi başka enerji çeşitleriyle doldurulabilir iken suyun alternatifi bulunmuyor. Bir ülkenin gereksinim duyduğu miktarda su kaynağına erişebilmesi, o ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasal istikrarı kadar, bekası ile de doğrudan ilgilidir. Bu tarihten beri böyle süregelmiştir. Uluslararası Su Konseyi Yönetim Kurulu Üyesi ve ABD ordu yetkilisi Steven L. Stockton'un da söylediği gibi, "su kaynaklarının kalıcı yönetimi stratejisi, ulusal güvenliğin en önemli unsurlarından bir tanesidir".

Su, sadece yaşamın temel bileşeni değil, aynı zamanda küresel uygarlığın ve barışın da temelidir. Yakın tarihimize bile baktığımızda bir çok savaşın su mücadelesi sonucunda ortaya çıktığı göz ardı edilmemelidir. Tarih, su faktörünün tarihten beri devletlerarası ilişkilerde kilit bir role, özellikle ihtilaflı durumlarda nasıl savaş nedeni *(casus belli)* olduğuna dair örneklerle zengindir. Bunlara göz atacak olursak; Sonuçları itibariyle Ortadoğu sınırlarının yeniden çizilmesi sürecini getiren İsrail ile Mısır arasındaki 1967 Süveyş Krizi, İsrail ile Filistin ve Ürdün arasındaki Ürdün Nehri çatışması; İsrail ile Suriye arasındaki Galile Gölü ihtilafı; İran-Irak arasında 1980'de patlak veren ve Körfez dengelerini sarsarak 8 yıl süren savaşın temel gerekçesi olan Şatt'ül-Arap Nehri (üzerinde denetim sağlama mücadelesi) çatışması; Türkiye ile Suriye arasındaki Dicle ve Fırat nehirleri tartışması (kullanımı sorunu); Mısır, Sudan, Etiyopya arasındaki Nil nehri kullanım sorunu; Rusya ile İsveç arasındaki Baltık Denizi'ne dair fikir ayrılığı; Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla beş devletin çıkar ilişkisine konu olan

Hazar Denizi (kıyıdaş ülkelerin Hazar'ın hukuki statüsü üzerinde konsensüs elde edememeleri) sorunu, yine SSCB'nin yıkılmasıyla beş ülke arasında tartışmalara neden olan Aral Gölü üzerindeki tartışmalar; Çin ile diğer havza ülkeleri (Myanmar, Tayland, Laos, Kamboçya ve Vietnam) arasında (Çin'in hidroelektrik enerjisi üretmek için büyük su kaynaklarını geliştirme projeleri üzerine başlayan) Mekong Nehri anlaşmazlığı; Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki Han Nehri ihtilafı (1986 yılında Kuzey Kore'nin, Güney Kore'nin başkenti Seul'un yukarısından geçen Han Nehri'nin bir kolu üzerinde Kumgansan Hidroelektrik Barajını kuracağını ilan etmesi üzerine yaşanan kriz); Arjantin ile İngiltere arasındaki 1982 Falkland (Malvinas) Adaları savaşı; ABD ile Meksika arasındaki El Paso/Juarez ihtilafı; Hindistan ile Bangladeş arasındaki Ganj Nehri sorunu; Suudi Arabistan ile Katar ve Bahreyn arasındaki su kullanımı tartışması (Körfez ülkelerinde su kıtlığı ve toprak erozyonunun yaşanmasının getirdiği su kıtlığına karşın aşırı artezyen kullanımı sonucu yaşanan gerginlikler); Namibya ile Angola arasındaki Kunene Nehri problemi gibi çeşitli anlaşmazlık, ihtilaf ve çatışmalar sıralana bilecek örneklerdendir. Bu gerginlik, çatışma ve savaşların ortak nedeni su olmuştur.

Tarihte olduğu gibi günümüzde de su ve politika ilişkisinin en fazla tezahür ettiği, suyun politik bir unsur olarak ön plana çıktığı bölge Ortadoğu'dur. Dünya tarihinde her zaman güç unsurlarının dengesini ve medeniyetin kalitesini belirlemiş olan su, özellikle son yarım yüzyılda Ortadoğu'da yaşam ve ölüm sorunu halini almıştır. Ünlü jeopolitikçi Mc. Kinder'in deyimiyle "Büyük Dünya Adası"nın (Asya, Afrika, Avrupa) en önemli geçit ve bağlantı noktalarından olan Mezopotamya, sahip olduğu su kaynakları ile binlerce yıldır sözü edilen "su" mücadelelerinin odağında olmuştur. Mezopotamya'yı içine alan ve bugün Ortadoğu olarak tanımlanan bölgenin 4000 yıllık tarihinde karşılaşılan pek çok çatışmanın temelinde su vardır. Bölgede hayat ve onur ile eşdeğer olan su, sahip olduğu kültürel ve dinsel değerlerle sosyo-politik bir sembol haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler'in *"Gelecek İçin Tatlı Su 2003"*

raporuna göre, dünyanın su bakımından en sorunlu bölgesi "petrol zengini" olan Ortadoğu bölgesidir. Ortadoğu, dünya nüfusunun yüzde 5'ini barındırmakta, ancak dünyadaki temiz su kaynaklarının sadece yüzde 1'i bu bölgede bulunmaktadır. Tesadüf değildir ki, BM eski Genel Sekreteri Butros B. Gali, Orta Doğu'daki bir sonraki savaş nedeninin su olacağını açıkça ifade etmiştir.

Kıt kaynak olan su, 20. yüzyıl boyunca sanayileşmiş (Kuzey) ve gelişmekte olan ülkeler (Güney) arasında dengesiz bir biçimde dağılmıştır. Kuzey Amerika'da kişi başına su kullanımı günlük yaklaşık 400 litre iken, bu miktar Avrupa'da 200 litreye inmekte ve daha da çarpıcı biçimde Afrika'da, Sahara'da 10-20 litre civarına düşmektedir. Orta Doğu ile birlikte Orta Asya ve Afrika su kıtlığının en çok baskı oluşturduğu bölgeler olarak öne çıkmaktadır.

Bunun sonucudur ki, günümüzde 1,2 milyardan fazla insan yeterli, sağlıklı ve ekonomik olarak karşılanabilir suya erişim imkânından yoksundur. Ayrıca 2,6 milyar insana da hıfzıssıhha hizmeti götürülmemiştir. Bugün 2.5 milyar insanın sağlıklı suya kavuşamadığı dünyamızda, her yıl çoğu çocuk 5 milyondan fazla insan sudan kaynaklanan hastalıklardan hayatını yitirmektedir. Ancak bu durumun, yani dünya çapında birçok insanın en temel ihtiyaçlarının dahi karşılanamamasının gerçek nedeni suyun yetersizliği değil, uygun olmayan ve yanlış su politikaları ile yönetimidir.

Su tedarikinin oldukça sınırlı, politik gerilimin oldukça yüksek olduğu ve suyun ülkeleri bölen ve işbirliğini güçleştiren meselelerden yalnızca biri olduğu bugün kabul gören bir yaklaşım haline gelmiştir. Su kaynakları, barış için de, savaş için de itici güç olabilmektedir. Devletlerin izleyeceği politikalar ile sonuç işbirliği de, çatışma da olabilmektedir. İsrailli hidrolojist Uri Shamir'in, "siyasi niyet barış ise, su engel oluşturmayacaktır, fakat çatışma için bir sebep aranacak ise su yeterli bir sebep olacaktır" ifadesi de bunu onaylar niteliktedir. Bundan daha yüzyıl önce Amerikalı yazar Mark Twain, "viski içmek, su ise

uğrunda savaşmak içindir" gözleminde bulunarak hem suyun kıtlığına, hem de suya ve su haklarına verilen önemi yansıtmıştır.

Komşular arasında sınır ötesi sular konusunda birlik, güvenlik, uyumlaştırılabilirlik, faydalı diyalog ve işbirliği gibi başarının temelini oluşturan öğeleri göz önüne alarak politik iradenin harekete geçeceği taktirde su barışa, işbirliğine hizmet edebilecektir. Su kaynakları (toprak-su, yeraltı-yerüstü suları, kalite-miktar) ve kullanıcılar (çiftçiler, sanayiciler, şehir halkı, yukarı-kıyı, aşağı-kıyı) arasındaki bütüncül su kaynaklarının etkin yönetimi için katılımcı, sektörler arası ve multi-disipliner bir yaklaşım temelinde birlikte çalışılırsa, suyun pek çok faydasını paylaşarak dünyada daha fazla refah ve daha fazla istikrara sahip olmak mümkün olacaktır.

Hukuki - Normatif Zeminiyle Su Politikası



Suları, doğal bilimlerin ve hukukun konusu olarak ayırıma tabi tutmak mümkündür. Doğal bilimlere göre, denizler ve iç sular başlıca su kategorileri olarak ele ala bilinir. İç sularını; akarsular[13], yer altı suları ve kaynaklar ile göller diye ayırabiliriz. Hukuki olarak ise su, mülkiyet ve kullanım hakkında ifadesini bulmaktadır. Su bir ülkede kaynaklanıp, yine o ülkede son buluyor ise, "milli sular"; bir ülkeden çıkarak, bir başka

[13] Uluslararası Hukuk Derneği'ne göre akarsu; 'İki veya daha çok devletin, sınırları dâhilinde kalan ve içindeki yüzeyde gerek doğal, gerekse suni bütün akarsuların, belli bir alanın sularını akıtarak bir denize mahreci bulunmayan kapalı ülke içi kısımlara açılan ortak mahreçlerde son bulduğu bölgedir.

ülkeye geçen suya "uluslararası sular"[14]; herkesin kullanabildiği sulara "genel, kamusal" sular; özel mülkiyete konu olan sulara ise "özel sular" denile bilir[15].

1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan aşırı nüfus artışı ve kentleşmeyle birlikte, su kaynaklarının aşırı kullanımı ve gerek miktar gerek kalite olarak yetersiz su hizmetleri sorununu ortaya çıkarmaya başlamıştır. Endüstriyel ve tarımsal gelişmeler sonucunda sınırlı kaynaklar üzerinde baskı artmış ve aynı kaynağı kullanan yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkeler arasında sorunlar baş göstermiştir. Bu konu, 1970'li yıllardan itibaren de uluslararası kamuoyunun gündeminde yer edinmeye başlamıştır.

1970'li yıllar aynı zamanda su sorunlarına mühendislik çözümlerinin geliştirildiği bir dönemdir. Nehirlerin mevsimsel akış farklarını düzenlemek amacıyla barajlar yapılmış, yağışlı dönemde sular buralarda toplanmış ve kurak dönemlerde sulamaya imkan tanınmıştır. Barajlar enerji üretiminde de bulunmuş ve evsel kullanım için de su sağlamıştır. Bu dönemde barajlar devletlerin birbirlerine karşı bir güç gösterisi ve ulusal gurur aracı olarak da ön plana çıkmıştır (Örneğin, Mısır'daki Aswan, Suriye'deki Thawrah ve Türkiye'deki Keban barajları bu dönemin ürünüdür). Ancak 1990'lı yıllardan itibaren bütüncül bir yaklaşım ağırlık kazanmış ve suların entegre yönetimi sorunlara çözüm olarak gündeme gelmiştir. Buna göre,

---

[14] Sınıraşan sular denildiğinde iki yada daha fazla ülkenin topraklarını kat ederek akan, suyun çıktığı ülke ile aktığı ülke arasındaki kullanımı eşit olması söz konusu olmayan sulardır.

[15] *Roma hukukuna* göre, bireyci anlayışa uygun olarak toprağın üstünde ve altındaki su, toprak mülkiyetinden ayrı olarak düşünülmemiş ve toprağın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiş ve toprağın maliki olmak, o toprakla ilintili suyun sahibi olmayı da getirmiştir. Sadece devamlı akan sular özel mülkiyetin dışında bırakılmış ve bu anlayış daha sonraları Pandekt hukukuna hakim olmuş ve Avrupa'da 19. yüzyılda Medeni Kanunların ve daha sonra da İsviçre ve dolayısıyla Türk Medeni Kanununun teorik temelini oluşturmuştur. *Cermen hukukunda* su, Roma hukukunun benimsediği sistemin tersi bir anlayışla, kaynaklar ve sular üzerindeki haklar eyaletin tarla ortaklığına dayandırılmıştır. Yani su topluluğun ve eyaletin malı kabul edilmiştir. Bugün aradığımız su hakkı, böyle bir haktır. Fakat Cermen hukukunun temelini oluşturan bu görüş, 16. yüzyılda terk edilerek, Roma hukukunun etkisine girilmiştir.
Fransız hukukunda, gemi ve sallarla ulaşıma elverişli sular kamusal alanda kalan sulardan sayılmış ve bunun dışındaki sular, özel sular olarak kabul edilmiştir. Genel sular daha çok kanunda sayma yöntemiyle belirlenmiştir.
Avusturya hukuku da suları, genel ve özel sular olarak ayırmış ve kanunlarında sayma yöntemini benimsemiştir.
İslam hukukunda, arazinin Devletin mülkiyetinde olması ve kişilere sadece yararlanma hakkı verilmesi esas olduğundan, doğal haldeki sular üzerinde özel mülkiyet anlayışı vardı. Suların kullanılma usulleri esasen Devletçe belirlenmiştir. İslam hukukunda örf-adet ve teamül hakim hukuk kaynağı olarak kabul edildiğinden, suların eski (kadim) kullanım biçimine öncelik hakkı tanınmıştır. Bu durumda fiili yararlanma durumu, mülkiyetmiş gibi korunmuşsa da, içeriği hukuken yararlanma hakkından öteye gitmemiştir. Bu dahi Devletin izniyle, yani fermanlarla olmuş, doğan ihtilaflar ise fetvalarla çözümlenmiştir.

sadece bir nehrin bir bölümünde değil, nehir havzasının tümüne ilişkin düzenleme yapmak gerekmiştir.

Suyun kullanımı, devletlerin ekonomik kalkınmasının hayati bir öğesi haline geldi. Suyollarını kontrol etme kapasitesi suyun sahibinin kim olduğuna ilişkin yeni sorular ortaya çıkardı. Devletler sınır ötesi bir nehrin tüm hacmine el koyma ya da değiştirme yetisine sahip oldukları için kendi sınırları içinden akan sulara ilişkin sahip oldukları hakların ve nehrin aşağı kıyısındakilere karşı üstlenecekleri yükümlülüklerin ne olduğu sorusu ortaya çıkmıştır.

Su bir bakıma devletler açısından bir rekabet unsuru haline dönüşmüştür. Suya talep rekabet doğurmaktadır. Çiftçiler, sanayiciler ve evsel kullanıcılar daha çok miktarda su için rekabet halindedir. Sektörel rekabete ek olarak akan bir nehrin değişik bölümlerinde konuşlanmış bulunan toplulukların suya olan talebi de rekabet oluşturmaktadır. Suyun başında olanlar, suyun en çok kendilerinin hakkı olduğunu savunurken, onların altında yer alanlar kendi ihtiyaçları için miktar olarak daha çok ve nitelik olarak da daha temiz su talep etmektedirler.

Bu süreçle aynı zamana denk gelen ve hukuki ihtilafların çıkmasına yol açan bir başka gelişme de, suları depolama tekniklerinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasıdır. Birden fazla ülkenin egemenlik sahasında bulunan nehirlerin, coğrafi konum açısından, nehrin yukarısında bulunan memba ülkeleri, bir akarsuyu daha önce kullanma şansına sahip olmaktadırlar. Bu ülkelerin, tarımsal ve/veya endüstriyel kullanıma bağlı olarak, suların miktarını azaltıcı ya da niteliğini değiştirici şekilde faydalanmaları, memba-mansap çatışmasını ortaya çıkarmaktadır. Bu tip bir çatışmanın yanı sıra, kronolojik açıdan, suları daha önce kullanmaya başlayan bir devlet ile daha sonra kullanmaya başlayan bir devlet arasında da sorun oluşabilmektedir. Aynı akarsuya kıyısı bulunan ülkeler arasında bu iki temel sebep nedeniyle çıkan sorunlarda, ülkeler, genellikle hangi konumda iseler -memba ya da ilk kullanan-, o konuma göre iddialarla ortaya çıkmaktadırlar. Değişik boyutlarda çatışmalara yol açan su sorunu, sınıraşan ve sınıroluşturan

(çokuluslu) su havzalarında çok daha ciddi ve kaygı verici gerginliklere yol açmaktadır. Yerel ve bölgesel su çatışmaları yanında, artık "küresel su savaşları"ndan söz edilmeye başlanmıştır. Su, çatışmalarda farklı roller oynayabilir. Su, gerçek su çatışmalarında çatışmanın nesnesidir. Örneğin, devletler kıt kaynaklar ve su kirliliğinden dolayı kavga etmektedir. Su bir çatışmada araç görevi de görebilir. Bu durum, devletler başka bir mesele yüzünden çatışırken nehrin yukarısında kalan devletin, ihtiyaçtan ziyade nehrin aşağısındaki devlete zarar vermek ya da üzerinde baskı kurmak amacıyla uluslararası bir nehrin yönünü değiştirmekle tehdit etmesiyle de ortaya çıkabilmektedir. Bunun uç bir örneği içme suyu kaynaklarının kirletilmesidir. Son olarak su, uluslararası çatışmalar için bir katalizör olabilir. Bir ülke içindeki su kıtlığı iç politikada istikrarsızlığa ve buna bağlı olarak uluslararası istikrarsızlığa neden olabilir.

Su ihtilaf ve savaşları denildiği zaman ilk akla gelen suyun yokluğu yada kıtlığı olmaktadır. Fakat dünya genelindeki su ihtilaflarının karakteristiğine baktığımızda, bunların bir çoğunun suyun kıtlığı değil, varolan suyun paylaşımı *(consolidation)* ve hakça kullanımı *(equitable utilization)* olduğu görülmektedir.

Su çatışmalarının merkezinde hakkaniyet sorusu vardır. Hakkaniyet kriterinin ne olduğu, su çatışmalarında belirsizdir ve görecelidir. Bu durumda uluslararası hukuk muğlak ve tutarsız görünebilmektedir. Çünkü kabul edilmiş prensipleri uygulayacak bir mekanizma bulunmamaktadır. Buna rağmen, hakkaniyetli su paylaşım anlaşmaları, hidropolitik dengeler için bir ön koşul yaratmakta ve politik güçleri, çatışma yerine işbirliği tarafında olmaya sevk etmektedir. Uluslararası hukuk, su kaynaklarının hakça paylaşımı ve akılcı kullanımı konusunda henüz bağlayıcı bir hukuk kuralı geliştirebilmiş değildir. Su kaynaklarının yönetimine ilişkin belirsizlikler ve sorunlar, suyun yakın ve uzak gelecekte bölgesel-küresel çatışmalara zemin oluşturma riskini gittikçe arttırmakta ve su kaynaklarının sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır.

Devlet egemenliğinin dokunulmazlığı ilkesine dayanan dünya düzeni paradigmasının artan "küreselleşme" ile bir devletin, kendi sınırları içinden akan veya kendi sınırları içinde bulunan sınır ötesi suyollarına ilişkin istediğini yapma hakkına sahip olmadığını öne süren ve aynı zamanda *"Mutlak Egemenlik (Harmon) Doktrini"* olarak adlandırılan "kısıtlı egemenlik" ilkesi ile desteklenen prensip, teoride neredeyse tüm dünya tarafından kabul edilmiştir. Bununla birlikte uygulamada tamamen kabul gördüğünü ve uygulandığını söylemek daha erken. Aşağı nehir kıyılarının geleneksel olarak korunmasını ifade eden ve nehrin üst kısmında yapılan faaliyetlerin nehrin doğal akışını etkilememesini ve öncelikli kullanım haklarının çiğnenmesini savunan "mutlak sınır bütünlüğü" yaklaşımı için de aynı şey söylenebilir. Nehrin aşağısında kalan bazı ülkeler savunmaya devam etse de bu teori yorumlanmaya devam etmektedir.

Suyun bir insan hakkı olarak uluslararası bir belgede yer alması çok yeni bir gelişme olmakla birlikte, uluslararası toplantı ve kongrelerde daha önce dile getirilmiştir. Ancak uluslararası konferansların yanında birçok bildiri ve nihai metinde, suyun insanlar için temel bir hak olarak değerlendirildiği görülmekle birlikte, bunların hiçbiri Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Genel Yorumu'nun 15. maddesindeki gibi suyu bir insan hakkı olarak ele almamış ve hukuki bağlayıcılığı komitenin genel yorumundaki kadar güçlü olmamıştır.

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 26 Kasım 2002 tarihinde yaptığı 15 numaralı Genel Yorum'u ile suya erişimin bir insan hakkı olduğunu ilan ederken, bu hakkı 16 Aralık 1966 tarihli *Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Misakı*'nın 11. ve 12. maddelerine dayandırmıştır. Söz konusu Misak'ın 11. maddesi, herkesin yeterli gıda, giyim ve barınma hakkına sahip olduğunu vurgulamakta ve taraf olan devletlerin bu hakkın yerine getirilmesi için gerek tek taraflı gerek çok taraflı tedbirler almalarını hükme bağlamaktadır. 12. madde ise herkesin fiziki ve ruhsal sağlık hakkını düzenlemektedir.

Suyun bir insan hakkı olarak tanımlanmasının yanı sıra, bu hakkın içeriği de önemlidir. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi su hakkını tanımlarken genel olarak dört temel unsur belirlemiştir. Bunlardan ilki, suyun miktar olarak yeterli olması (*availability*), ikincisi uygun kalitede olması (*quality*), üçüncüsü ise ulaşılabilir olmasıdır (*accessibility*). Dördüncü unsur ise sosyo-ekonomik açıdan alt seviyede bulunan insanları gözeten eşit erişim ilkesidir (*equal access*).

1977'de BM öncülüğünde Mar Del Plata'da (Arjantin) toplanan ilk küresel Su Konferansı'nın öncelikli sorunu "artan nüfusun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla yeterli ve iyi kalitede su temini" olarak belirlemesi, 1992'de *"Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Gündem 21"* belgesinin bir bölümünün tamamıyla su kaynaklarının kullanım ve yönetimine ayrılması, 1997 yılında BM Genel Kurulu'nda *"U1uslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (United Nations Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses)*[16] kabul edilmesinin uluslararası hukukun (örfi) kurallarının kodifikasyonu ve ileriye yönelik olarak geliştirilmesi, ayrıca BM Genel Sekreteri'nin öncülüğünde geliştirilen su kaynaklarının yönetiminin kilit sektör kabul edildiği ve sürdürülebilir kalkınma uygulamalarının öncelikle gerçekleştirileceği, sosyo-ekonomik kalkınmanın temel sektörlerini ve aralarındaki yapısal bağlantıları simgeleyen *WEHAB (Water-Energy-Health-Agriculture-Biodiversily)* girişimi, suya verilmesi gereken önem ve dikkatin tezahürü olmuştur.

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi[17]*,* 1997 *Uluslararası Suyollarının Ulaşımdışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin BM Çerçeve Sözleşmesi,* BM 1997 *Sınıraşan Sular ve Uluslararası*

[16] Sözleşme BM Genel Kurulu'nda 105 olumlu, 27 çekimser ve 3 ret oyu ile kabul edilmiştir. Sözleşme henüz yeterli onay sayısına (35) ulaşmadığı için bağlayıcı biçimde yürürlükte değildir. Sözleşmeyi reddeden ülkeler Çin, Türkiye ve Burundi olmuştur. Bu noktada madalyonun bir diğer yüzü, tabii diğer alanlarda olduğu gibi BM'nin aldığı kararların uygulanmasındaki başarı derecesinin sorgulanması hususudur.

[17] *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, uluslararası hukukun en kapsamlı belgelerinden biridir. 320 maddesi ve 9 eki ile dünyanın bütün okyanusları ve denizlerinin yasal yönetimini, okyanuslardaki bütün faaliyetleri ve kaynakların kullanımını kurala bağlar. Gemi seferleri, denizler üstünde uçuşlar, keşifler yapmak, madenlerinin korunması ve denizin kirletilmesine karşı alınacak önlemler, balıkçılık ve gemicilik kurallara bağlanmıştır. Okyanus alanı ile ilgili bütün problemlerin birbirleriyle ilgili olduğu ve bir bütün olarak

Göllerin Korunması ve Kullanımı Sözleşmesi, Sınıraşan Suyolları ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi, Sınıraşan Boyutta Çevresel Etki Değerlendirilmesi Sözleşmesi, Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Alma Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi, 1999'da 35 ülkenin Londra'da imzaladığı *Su ve Sağlık Protokolü*, 2000 yılı *Avrupa Birliği Çerçeve Direktifi*, *Kyoto Protokolü, Ramsar Sözleşmesi, 2009 Dünya Su Protokolü Bildirisi*[18], vd. su rejimlerini düzenleyen ve değişik boyutlarıyla ele alan başlıca uluslararası normatif belgelerin etkin uygulanabilirliğinin sağlanması su sorunlarının derinleşmemesine, ihtilafa dönüşmemesine yardımcı olacaktır.

Bu alanda kayda değer faaliyetler yürüten Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün oluşturduğu *"Uluslararası Suların Ulaşım Dışı Kullanımı Üzerine 1961 Salzburg Kararları"* ile *"Göl ve Nehir Kirliliği Üzerine 1979 Atina Kararları";* Uluslararası Hukuk Derneği'nin *"Uluslararası Nehir Sularının Kullanılması Üzerine 1966 Helsinki Kuralları"* ve *"Uluslararası Drenaj Havzalarında Su Kirliliği Üzerine 1982 Montreal Kuralları"* gibi bağımsız hukuk kuruluşlarının çokuluslu su kaynakları üzerine çalışmalarının artırılması ve teşvik edilmesi de ihmal edilmemesi gereken önemli bir husustur.

20. yy başlarından bu yana pek çok uluslararası kuruluş, su konusundaki uyuşmazlıkları giderebilecek ve uzlaşma ortamı yaratabilecek özelliklere sahip bir hukuk oluşturulması için çalışmalar yapmaktadır. Ancak anlaşmalar, teamül hukuku ve genel hukuk ilkeleri bağlamında evrensel düzeyde tüm ülkeleri bağlayıcı nitelikte kesin hükümler içeren bir kurallar sisteminin olduğunu söylemek henüz erkendir. Her şeyden önce kurallar silsilesinin oluşturulması ve onlara riayetin sağlanması elzemdir.

---

değerlendirilmesi gerektiği fikrini önemli saymakla, bir yandan denizlerle ilgili kanunları tedvin ederken, diğer yandan da günümüz koşullarına uygun yeni düzenlemeler getirir. Benzersiz bir belgedir; çoğu kez "Okyanusların Anayasası" olarak adlandırılır.

[18] Eski Sovyetler Birliği lideri Mikhael Gorbachev eşliğinde, Şubat 2009 yılında Brüksel'deki Avrupa Parlamentosunda toplanan Dünya Politik Forumu, Avrupa Parlamenterler Birliği ve Avrupa Su Politikaları Araştırma Enstitüsü, su ile ilgili sorunların İklim Değişimi ile ilgili Kyoto Protokol'ünü takiben başka bir anlaşmada değerlendirilmesi için bir girişimde bulundu. Katılımcılar bir Dünya Su Protokolü Bildirisi hazırlanması için teklifte bulundular. Bildirinin konusu anlaşmazlıkların önlenmesi, herkese su hakkının verilmesinin teşviki ve dünya su kaynaklarının gelecek nesiller içinde korunmasıdır.

Suyun Gelecek Politik İnisiyatif ve Oluşumlardaki Rolü



Tarihte su, çatışmalara, özellikle silahlı çatışmalara neden olmakla birlikte işbirliği için de bir kaynak olmuştur. Paylaşılan suyollarının geleneksel düşmanlar arasında bile işbirliği sağlama yönündeki eğilimi devletler arasındaki diğer meselelerin çözümü için de kullanılmalıdır. Suyun hayati ve duygusal bir mevzu olması nedeniyle devletler, bu konuda çatışmaya girmekten kaçınmak için sınırlarını mümkün olduğunca zorlamaktadırlar. Buna rağmen bir çatışma söz konusu olduğunda suyun temel ve hassas doğası devletlerin normalden daha mücadeleci davranmasına neden olmaktadır. Bu nedenle iyi komşuluk ilişkilerinden faydalanmak isteyen herhangi bir devlet için işbirliği seçeneği oldukça cezbedicidir. Bu işbirliği arzusunun, su ihtiyaçlarının barış dahil olmak üzere "yüksek politika" *(high policy)* meseleleri için feda edilmesine mahal vermemesi gerekmektedir. İster uluslararası, ister bölgesel ya da ulusal düzeyde olsun, zayıf su politikası, sürdürülebilir kalkınma ve toplumun uzun vadedeki güvenliği için zayıf bir temel sunmaktadır. Bazı devletleri su ihtiyaçları ve hakları konusunda tatmin etmeyen anlaşmalar ise barışa katkı sağlamamaktadır. Din ve ideolojide olduğu gibi suyun da binlerce insanı harekete geçirme gücüne sahip olduğu unutulmamalıdır.

Bugün su, politikanın yanı sıra - hukuk, ekonomi, kültür, sanat, sanayi, enerji, tarım, gıda, turizm vd. alanlarla yakın bağlantıda bulunması, bu sektörlerle doğrudan yada dolaylı biçimde etkileşim içerisinde yer alması bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Mars'ta yapılan araştırmaların gerekçe ve argümanları arasında bu gezegendeki su kaynakları bulunması da, suyun bugün dünya için olan önemini ortaya koymaktadır.

Su, ulusun güvenliğinden devletin diğer devletler arasındaki konumuna kadar pek çok düzeyde güvenlikle ilgilidir ve temiz su, yiyecek ve sağlık önlemlerine erişim yoluyla sağlanan insan güvenliğiyle ve dolayısıyla tahammül edilebilir yaşam standardıyla da bağlantılıdır. Havza yönetimindeki hayati öğelerden biri çatışmaların ortaya çıkarılması ve çözülmesi için forumların oluşturulmasıdır. Devletlerarasında ve devletlerin kendi içlerinde insanların birbirine bağımlı olduğu gerçeğinin giderek daha fazla kabul görmesi çatışmaların önlenmesine yönelik bir adımdır. Ulusal düzeyde suya ilişkin gerginliklere sıkça rastlanmaktadır; ister bir ülkede ötekileştirilen veya negatif ayrımcılığa maruz kalan halk gruplarından kaynaklansın ya da su hizmetlerine ilişkin yaygın memnuniyetsizlikten ortaya çıkmış olsun, bu tür gerginlikler, söz konusu hükümete duyulan güvenin kaybedilmesine ve istikrarsızlığa neden olabilmektedir.

Uluslararası suyolları üzerindeki ulusal egemenlik en iyi şekilde devletler, halklar ve farklı çıkar grupları arasındaki işbirliği ve etkin bağımlılıkla ifade edilir. Bunun nasıl ve kim tarafından başarılacağını daha iyi anlamak için suyu, yer ve zaman parametrelerine yerleştirmek gerekmektedir. Su, aynı miktarı her zaman kullanılabilir olan kısıtlı bir kaynaktır. Suyun belirli bir bölgede, belirli bir formdaki varlığı, o alanın, halkın ve doğal çevrenin değişmez bir özelliği olarak görülmelidir. Bu nedenle su, doğanın ve insanların öncelik verilmesi gereken bir ihtiyacıdır. Hem günümüz neslinin, hem de gelecek nesillerin çıkarları ve hakları ancak bu şekilde korunabilir.

Su, sadece ülkeler ve insanlar için değil ekosistemi oluşturan tüm bitki ve hayvanlar için de yeri doldurulamaz, değerli, yaşamın devamlılığını sağlayan en önemli elementlerden biridir. Yeraltı ve yüzey sularından; tarım, taşıma, madencilik, endüstriden içme suyuna kadar, ekonomik amaçlar da dâhil olmak üzere pek çok alanda istifade edilmektedir. Ancak su kaynakları üzerinde, gerek insan faaliyetleri, gerek doğanın yarattığı değişimler nedeniyle çift yönlü bir baskı vardır. Özellikle su sıkıntısı olan bölgelerde aşırı nüfus artışı, kırsal kesimden

şehirlere doğru artan göç ve bunun sonucunda oluşan nüfus değişimleri, gıda güvenliği, sosyo-ekonomik refahın artması, tarımsal, evsel ve sanayi kaynaklı kirlilik, küresel iklim değişikliği sonucu yağış rejimlerinin değişmesi, hidrolojik döngünün tüm faktörlerini etkilemektedir. Bunun sonucunda su kaynakları gün geçtikçe hem miktar hem de kalite açışından değişime uğramaktadır. Suyun arzı ile tüketim talebi arasındaki uçurum her geçen gün büyümektedir. Su kaynaklarının yönetimine ilişkin sorunlar yaşanırken, çevre sorunlarının da su kaynakları üzerindeki etkisi her geçen gün artmaktadır.

Nitekim, Dünya Su Konseyi'nin[19] 2009 yılı Zirve Toplantısı sonucunda yayınlanan *"İstanbul Devlet Başkanları Su Bildirisi"*nde suyun insanlık, çevre, sosyo-ekonomik kalkınma, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve *Binyıl Kalkınma Hedefleri'*ne ulaşılması açısından önemi vurgulanmış, nüfus artışı, iklim değişikliği, şehirleşme gibi küresel değişikliklerin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmiş, sudan kaynaklanan doğal afetlerin yıkıcı ve olumsuz etkileri üzerinde durulmuş ve Hükümetler düzeyinde alınan birçok kararın su yönetimini etkilediği teyit edilmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde bu hususlara özel yer ayrılmaktadır. 2015 yılında sağlıklı suya ulaşamayan insanların yarısının suya ulaştırılması hedeflenmektedir.

Dünya Su Konseyi'nin 2010-2012 yılları için belirlediği stratejik hedefler de bunu teyit edecek niteliktedir:

- Su arzının ve su ile ilgili sanitar-teknik hizmetlerin ve su kaynakları yönetiminin desteklenmesi için politik çalışmaların teşviki ve desteklenmesi;

[19] Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışmalarını yürüten Uluslararası Su (Komisyonu) Kaynakları Birliği, dünya su forumu oluşturulması için 1994 yılında Kahire'de yaptığı toplantıda bir komite kurdu. 1995 Mart'ında Montreal ve 1995 Eylül'ünde İtalya'nın Bari kentlerinde ayrı ayrı gerçekleştirilen toplantılarda, temel ilkeler belirlendi. Komite Dünya Su Konseyi geçici guvernörler kurulu adını aldı ve 22 Mart 1996'da, Dünya Su Günü'nde, Marsilya'da yaptığı 1. toplantısında Dünya Su Konseyi (DSK)'nin kurulduğunu duyurdu. Su ve suyla ilgili konular üzerinde faaliyet yürüten bütün kuruluş ve organlar arasında eşgüdüm ve bağlantı sağlamak üzere kurulan DSK misyonunu, "Dünya kamuoyu ve en üst karar alma düzeyleri dahil, su ile ilgili bilinç ve duyarlılığı geliştirmek, global su kaynaklarının yeryüzünde yaşayan bütün canlıların yararına olacak biçimde etkin korunması, geliştirilmesi, planlanması, yönetilmesi ve kullanılmasını güvenceye almak" olarak belirledi.

- Başlıca su kullanıcıların sorunlarını ele alan platformlarda iştirakinin yoğunlaştırılması;
- Su güvenliği ve buna bağlı ekonomik gelişmenin teşviki için bölgesel işbirliğinin arttırılarak devam ettirilmesi;
- Küresel su krizi olasılıkları karşısında vatandaşların ve su tüketicilerinin mobilize edilmesi.

BM tarafından hazırlanan *Birleşmiş Milletler'in 2005–2015 Uluslararası 10 Yıllık Eylem Planı "Yaşam İçin Su"* çalışması, bu amaçla programların ve projelerin yürütülmesi ve su ile ilgili sorunların her kademede çözümünün kolaylaştırılması için işbirliğini hedeflemiştir[20].

Bugün suyun barışçıl ve yapıcı bir işbirliği unsuru haline getirilmesi için çeşitli kurum ve kuruluşlar faaliyet göstermekte, geniş yelpazeli organizasyon ve etkinlikler hayata geçirilmektedir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği Örgütü (UNESCO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası (WB), G-8 Zirvesi, G77 Su ile İlgili Bakanlar Forumu, Dünya Su Konseyi (World Water Council), BM Genel Sekreteri Su ve Sanitasyon Danışma Kurulu (UNSGAB), Su ve İklim İşbirliği Programı (WCCP), Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC), Uluslararası Hukuk Derneği (ILA), Uluslararası Su Derneği (IWA), Küresel Su Ortaklığı (GWP), Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü (IWMI), Stockholm Su Araştırmaları Enstitüsü (SIWI), Asya-Pasifik Su Forumu (APWF), Afrikalı Bakanlar Su Konseyi (AMCW) gibi uluslararası ve ulusal resmi ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki çalışmaları kayda değerdir. Son dönemlerde akademik kuruluşlarda su araştırmalarına artan destek, bu amaçla kurulan çeşitli hidropolitik araştırma merkezleri, kürsüler, geliştirilen proje ve çalışmalar takdirle karşılanmalıdır.

[20] Bu eylem programının temel hedefleri; Sanitasyona ulaşım, afetlerin önlenmesi, kirlilik, sınır aşan su sorunları, su, sanitasyon ve cinsiyet ayrımı, kapasite artırımı, finansman ve ESKY. Afrika kıtası, On yıllık Eylem Planının uygulanması için öncelikli önemde tespit edilmiştir.

Bütün bu sıralanan gelişmeler göstermektedir ki, ‘su ve yönetişim *(water and governance)’* konusu yakın ve orta geleceğimizin başlıca başlıklarından biridir ve üzerinde kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmemiz kaçınılmazdır.



Sonuç

Artık bir çok şeyin neredeyse “sudan ucuz” olduğu, çünkü suyun pahalı olduğu bir dünyada yaşamaktayız. Durmaksızın dünyanın sürdürülmesini sağlayan ve mirasımızın bir parçası olan ve bu nedenle saygı gösterdiğimiz suya ilişkin sahip olduğumuz her türlü egemenlik emanet bir görev olarak algılanmalıdır. Geleceğe bırakacağımız miras verimsiz su kaynakları nedeniyle sıkıntı çeken bir gezegen olmamalı ve suyu geleneksel imajından sıyırmak bir “ilerleme” olarak addedilmemelidir. Su felaket senaryolarının değil, barış girişimlerinin, istikrar, gelişim ve refah çalışmalarının bir motifi olmalıdır.

Pek çok bölgede büyük barajlar su altındaki tarihi silmeye devam etmektedir. Dünya, doğal kaynaklarının hassasiyeti konusunda sorumlu ve bilinçli olmalı, devletler arasında olduğu gibi su ve halklar arasındaki bağımlılık ağının daha çok farkına varmalıdır.

Dünya toplumunun nüvesini oluşturan devletler ve halklar suyun bir mücadele aracı değil, tarihte olduğu gibi insanlığın gelişimine yadsınamayacak katkı ve destekler sağlayacak bir

etken olduğunun farkına varmalıdırlar. 1961 yılında yapılan, Fransız yönetmenler Jean-Luc Godard ve François Truffaut'nun yönettikleri *"Une Histoire D'eau" (Bir Su Öyküsü)* filminde anlatıldığı gibi, bir sabah etrafınızın sularla kaplandığını görsek bile, bunun hayattaki yeni bir başlangıcın habercisi olabileceğini unutmamamız gerekir. İnsanların tam anlamıyla bu hakikatin farkına varmaları, seferber olmaları, kendi devletlerini de bu yönde hareket etmeye sevkedecektir.

Bir Afrika atasözü bütün bu anlattıklarımızı özetler niteliktedir: "Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince de karıncalar balıkları yer". Kimse bu günkü üstünlüğüne ve gücüne güvenmemeli. Çünkü kimin kimi yiyeceğine suyun akışı karar verir.



KAYNAKÇA

Akmandor, Neşet, 1994, **Su Sorunun Fiziksel Boyutları, Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu,** Nurol Matbaası, Ankara.

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri,** Alfa Yayınları, Bursa, 2002.

Bağış, Ali İhsan, *"Ortadoğu'da Sınıraşan Sular ve Alternatif Çözüm Önerileri",* **2023 Dergisi,** 9 Kasım 2002.

Bağış, A.İ., *"Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-Tigris Basin"* **International Journal of Water Resources Development,** C. XIII, no. 4, December 1997.

Caşın, Mesut Hakkı, *"Dünya Deniz Ulaşımında Marmara Denizi ve Türk Boğazlarının XXI. Yüzyılda Değişen Stratejik Vizyonu",* İdris Bal (Ed), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası,** Nobel Yayınları, Ankara, 2004.

Biswas, K. Asit, "*Management of International Waters: Opportunities and Constraints",* **International Journal of Water Resources Management,** Volume 15, No. 4, December 1999.

Charrier, Bertrand and Samson, Paul, **International Freshwater Conflict: Issues and Prevention Strategies,** Green Cross International, 1997.

Cohen, B. Saul, **Geography and Politics in a World Divided,** 2. Baskı, New York, Oxford Univ. Press, 1973.

Cooley, John, 1984, *"The War Over Water"*, **Foreign Policy**, #54 (Spring): 3-26.

Su ve DSİ, Ankara, DSİ, 2009.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik,** Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

Dugin, Aleksandr**, Osnovı Geopolitiki**, Arktogeya – Sentr Yayınları, Moskova, 1999.

Duygulu, İsmail, *"Su Hukuku",* http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=33816

Emekliler, Bilgehan – Ergül, Nihal, *"Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik",* **Bilge Strateji,** Cilt 1, Sayı 3, Güz 2010.

European Union Water Framework Directive, 2000/60/EC.

Gleick, H. Peter, *"Water and Conflict, Freshwater Resources and International Security",* **International Security,** c. 18, No: 1, 1993.

Global Water Framework, *Outcomes of the 5th World Water Forum,* March 2009, İstanbul, http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/wwc/World_Water_Forum

Gorbachev, Mikhail,*"Forword",* **Water for Peace in the Middle East and Southern Africa,** Gren Cross International, March 2000.

Güngör, Turan, *"Ortadoğu'da Su ve Siyaset",* **Sızıntı,** Haziran 1996 Yıl: 18 Sayı: 209,1996.

İşcan, İsmail Hakkı, *"Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları",* **Uluslararası İlişkiler Dergisi,** Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2004.

Karakılçık,Yusuf, *"Bölgesel Su Anlaşmazlıklarının Küresel Çatışmaya Dönüşme Riski: Fırat ve Dicle Örneği",* **Uluslararası Hukuk ve Politika,** Cilt 4, No:16, ss.19-56, 2008.

Karakılçık, Yusuf - Erkul, Hüseyin, **Sürdürülebilir Akarsu Yönetimi ve Tersine Akan Nehir Asi,** Ankara, Detay Yayıncılık, 2000.

Kaya, İbrahim, **Dünya Su Başkenti İstanbul,** http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=922

Kıran, Abdullah, **Ortadoğu'da Su Savaşı-Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı,** İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.

Kibaroğlu, Ayşegül, - Sümer, Vakur, *"Sınıraşan Nehirlerdeki Su Uyuşmazlıklarına Farklı Yaklaşımlar: Uluslararası İlişkiler Disiplini Ne Sunabilir?",* **Uluslararası İlişkiler Dergisi,** Cilt 3, Sayı 12, (Kış 2006-2007).

Kılıç, Seyfi, *"Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi ve Son Gelişmeler",* ORSAM Raporu No:3, **ORSAM Su Araştırmaları Programı,** 2011, Ankara.

Kılıçbay, Mehmet Ali, *"İnsanlar Yeryüzüne Suya Göre Dağılmışlar",* **Karizma Dergisi-Beyaz Petrol: Su Özel Sayısı,** Yıl. 7, Sayı: 27, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006.

Lowi, Miriam, **Water and Power: The Politics of a Scarce Resource in the Jordan River Basin,** Cambridge, 1995.

Maden, Tuğba Evrim, *"Su Savaşı Senaryoları Birgün Gerçekleşebilir mi?",* ORSAM Su Araştırmaları Programı, http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=2138

Mahan, Alfred Thayer, **The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783,** Boston, Little-Brown, 1890.

Smit, Norman, **A History of Dams,** London, Peter Davies, 1971.

Spykman J. Nicholas, **The Geography of the Peace,** New York, Harcourt and Brace, 1942.

Stephen C. McCaffrey, *"Water Policies and International Law",* Peter Gleick (Ed), **Water in Crisis: A Guide to the World's Water Fresh Resources ,** New York: Oxford University Press, 1993.

Mackinder, J. Halfold, *"The Geographical Pivot of History",* **Geographical Journal,** Cilt 23, 1904.

Mostert, Erik, **Conflict and Cooperation in the Management of International Freshwater Resources: A Global Review,** *Delft University of Technology, Netherlands.*

National Sovereignty and International Watercourses, *Green Cross International,* March 2000, Hague.

Nguyen, Thi Dieu, **The Mekong River and the Struggle for Indochina: Water, War and Peace,** 1999.

Novaya Vodnaya Politika, Strategiya Vsemirnogo Vodnogo Soveta na 2010-2012 Godı *(Yeni Su Politikası, 2010-2012 Yılları İçin Dünya Su Konseyi Stratejisi),* http://www.worldwatercouncil.org/index.php

Orr, David, *"The Ecological Foundations of National Security",* (Eds: Michael Shuman and Julia Sweig), **Condations of Peace: An Inquiry ,** Washington DC, Expro, 1991.

ORSAM Su Araştırmaları Programı Hakkında, http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/ProgramHakkinda.aspx

Özgenç, Salim, *"Su ve Medeniyet",* http://salimozgenc.com/pages.asp?page=biyografi&subid=185

Pamukçu, Konuralp, **Su Politikası ,** İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2000.

Peter Gleick, **The World's Water: The Biennial Report on Freshwater Resources,** 1998-1999, Island Press, Washington DC, 1998.

Porter, Gareth, *"Environmental Security as a National Security Issue",* **Current History,** Vol. 94, No: 592, May 1995.

Postel, S., *"Son Vaha: Su Sıkıntısıyla Karşı Karşıya",* (Çev. F. Şebnem Sözer), **TÜBITAK-TEMA Vakfı Yayınları, Ankara,** 1999.

Progress Towards the Millennium Development Goals, 1990-2005, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 2005.

Report From the Commission to the Council and the European Parliament, Second Follow-up Report to the Communication on Water Scarcity and Droughts in the European Union COM (2007) 414 final, Brussels, COM(2010) 228 final, 18.5.2010.

Salman, M. A. Salman, (ed.), **Groundwater: Legal and Policy Perspectives,** World Bank Technical Paper No. 456, 1999.

Sar, Cem, **Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Yararlanma Hakkı,** Sevinç Matbaacılık, Ankara Üniversitesi, S.B.F Yayınları, Ankara, 1970.

Second Interim Report on Water Scarcity and Drought in the EU (2007), *available at* http://ec.europa.eu/environment/water/quantity/pdf/comm_droughts/2nd_int_report.pdf

Sloan, Geoffrey, *"Sir Halford J. Mackinder: Geçmişten Günümüze Kalpgah Kuramı",* içinde: **Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya,** Editörler: Colin S. Gray-Geoffrey Sloan, Asam Yayınları, Ankara, 2003.

Su Hakkı Nedir?, http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/MerakEdilenler.aspx?SoruID=5

Tarakçı, Nejat, **Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji,** Çantay Yayınları, İstanbul, 2003.

Tezkan, Yılmaz, **Jeopolitik Yazılar,** Ülke Yayınları, İstanbul, 2007.

The Role of Territorial Authorities in the Management of River Basins: An Analysis of the Danube Based on the Experience of the Rhine, *European Conference on the Role of*

Territorial Authorities in the Management of River Basins, Teleorman, Romania, 11-13 April 2003.

Tosun, Mebrure – Yamaç, Kadriye, **Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı,** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII Dizi-Sa 67, 1989, Ankara.

"Türkiye Su Zengini Değil", **Taraf,** 25.04.2011.

UNESCO, **Water Shared Responsibility,** *The United Nations World Water Report II,* Paris, 2006.

UNESCO, **World Water Assessment Programme,** *World Water Development Report 2006,* <http://unesdoc.unesco.orglimages/OO14/001454/ 145405E.pdf> (17 Ocak 2007).

Vurmay, H.Miray, *"Ortadoğu'da Alevlenen Sular",* http://www.bilgisehri.net/2008/01/05/ortadogu-ve-su/

WHO & UNICEF, Meeting the MDG Drinking Water and Sanitation Target: A Mid-Term Assesment of Progress, Geneva, 2004.

Wolf, A. T., 1998. "Conflict and Cooperation Along International Waterways", ***Water Policy,*** Vol. 1, 251.65.

World Water Assessment Programme, 2006: *The United Nations World Water Development Report 2: 'Water, a Shared Responsibility'*, Paris, UNESCO and New York, Berghahn Books. http://www.unesco.org/water/wwap/wwdr/wwdr2/